

AD ATTICUM LIBER IX.
CICERO ATTICO SAL.

I. **E**TSI, cum tu has literas legeres, putabam fore ut scirem jam quid Brundisii actum esset; (nam Canusio VIII Kal. profectus erat Cnæus; hæc autem scribebam pridie Nonas XIV die postquam ille Canusio moverat) tamen angebar singularum horarum expectatione: mirabarque nihil allatum esse ne rumoris quidem. Nam erat mirum silentium. Sed hæc fortasse ¹ *κερότρυδα* sunt: quæ tamen jam sciantur necesse est. Illud molestum, me adhuc investigare non posse, ubi P. Lentulus noster sit, ubi Domitius. Quæro autem, quo facilius scire possim, quid acturi sint; iturine ad Pompejum; & si sunt, qua, quando ve ituri sunt. Urbem quidem jam refertam esse optimatum audio; Sostum & Lupum, quos Cnæus noster ante putabat Brundisium venturos esse quam se ², jus dicere. Hinc vero vulgo ³ vadunt. Etiam M. Lepidus, quocum diem conterere solebam, cras cogitabat. Nos autem in Formiano morabamur, quo citius ⁴ audiremus: deinde Arpinum volebamus. Inde, iter qua maxime ⁵ *ἀναδύνητον* esset, ⁶ ad mare superum, remotis, sive omnino missis licitoribus. Audio enim bonis

¹ *Κερότρυδα*] Inanis curæ plena.
² *Jus dicere*] Erant enim Praetores C. Sostus & P. Rutilius Lupus: quorum meminit ep. 6. & 12. lib. VIII. & Rutilius jam ante Tarracina cum tribus cohortibus profugerat: sequenti anno Achajam missus a Pompejo, obtinuit, ut scribit Cæsar lib. I. & III. *Popma*.

³ *Vadunt*] Ex his locis ubi nunc ago, gregatim proficiscuntur in urbem. *Grævius*.
⁴ *Audiremus*] Quid Brundisii actum.
⁵ *ἀναδύνητον*] Remotis ab omni occurfu.
⁶ *Ad mare superum*] Ut in Græciam transmitteret. Ep. 3. *Manutius*.

bonis viris, ⁷ qui & nunc, & saepe antea magno praesidio Reipublicæ fuerunt, hanc cunctationem nostram non probari, multaque in me, & severe in conviviis ⁸ tempestivis quidem disputari. Cedamus igitur; & ut boni cives sumus, bellum Italiae terra marique inferamus; & odia improborum rursus in nos, quæ jam extincta erant, incendamus; & Lucejæ consilia, ac Theophani ⁹ persequamur. Nam Scipio vel in Syriam proficiscitur forte; vel cum genero honeste; vel Cæsarem fugit iratum. Marcelli quidem, nisi gladium Cæsaris timuissent, manerent. Appius & eodem timore, & inimicitiarum recentium; & tamen præter hunc, & C. Cassium, reliqui legati; Faustus Proquæstor: ego unus, cui utrumvis liceret. Frater accedet; quem socium hujus fortunæ esse ¹⁰ non erat æquum: cui magis etiam Cæsar iraceretur: sed impetrare non possum ut maneat. Dabimus hoc Pompejo, quod debemus. Nam me quidem alius nemo movet; non sermo bonorum, qui nulli sunt; non causa, quæ acta timide est, agetur improbe. Uni, nisi hoc damus, ne id quidem roganti, nec suam causam (¹¹ ut ait) agenti, sed publicam. Tu quid cogites de transeundo in Epirum, scire sane velim.

⁷ *Qui & unus*] Quomodo nunc praesidio Reipublicæ cum domi maneat? aliud fortasse dicit, aliud intelligit, *Apollonius*. Ep. 16. lib. VIII. & 3. lib. IX. *Idem*.

⁸ *Tempestivis*] Hoc est, quæ de die ante statam cenæ horam inibantur, quæ vitio vertebantur. Vide Cl. Salmast. ad Pl. Volpici Tacitum, qui eruditissime refellit errorem vulgarem de *intempestivis conviviis*, ostenditque ubique in præcis scriptoribus legendam esse *tempestivis conviviis*, sicque vocari ad quæ maturius conveniebatur solia hora, licet extraherentur in noctem intempestam, aut ad luciferum usque. *Grævius*.
⁹ *Persequamur*] Stomachose in Pompe-

jum, qui, suadentibus L. Lucejo, & Theophane Mirylenzo, perniciosum Reipublicæ bellum susceperat. *Persequamur*, faciamus quod Lucejo & Theophani placer. *Manutius*, pro *Theophanis*, antiquæ, ut a libi non raro.

¹⁰ *Non erat æquum*] Quia Cæsaris legatus fuit in Gallia, neque Pompejo debet æque acque ego. *Manutius*.

¹¹ *Ut ait*] Ait se publicam causam agere, non suam. Quasi dicat: factus est. Et quodam modo significat, Pompejum, non tam Reipublicæ quam sua causa motum, arma cepisse. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

II. **E**TSI Nonis Mart. die tuo, ut opinor, expectabam epistolam a te longiorem; tamen ad eam ipsam brevem,

venem, quam III Nonas ὑπὸ τῆς δουλῆς dedisti, rescribendum putavi. Gaudere ais te, mansisse me; & scribis in sententia te manere: mihi autem superioribus literis videbare non dubitare, quin cederem, ita, si & Cnaeus bene comitatus confcendisset, & Consules transissent. Utrum hoc tu parum commeministi, an ego non satis intellexi, an mutasti sententiam? Sed aut ex epistola, quam exspecto, perspiciam, quid sentias; aut alias abs te literas eliciam. Brundisio nihil dum erat allatum. O rem difficilem, planeque perditam! quam nihil pratermittis in consilio dando! quam nihil tamen, quod tibi placeat, explicas! Non esse me una cum Pompejo gaudes: ac proponis quam sit turpe me adeste, cum quid de illo detrahatur, nec fas esse approbare. Certe contra igitur? Dii, inquis, averruncent. Quid ergo fiet, si in altero scelus est, in altero supplicium? Impetrabis, inquis, a Caesare, ut tibi abesse liceat, & esse otioso. Supplicandum igitur? Miseram. Quid si non impetraro? Et de triumpho erit, inquis, integrum. Quid si hoc ipso premar? Accipiam? quid scedius? Negem? repudiari se totum, magis etiam quam olim in xx. viratu putabit. Ac solet, cum se purgat, in me conferre omnem illorum temporum culpam: ita me sibi fuisse inimicum, ut ne honorem quidem a se accipere vellem. Quanto nunc hoc idem accipiet asperius? tanto scilicet, quanto & honor hic illo est amplior, & ipse robustior. Nam quod negas te dubitare, quin magna in offensa sim apud Pompejum hoc tempore, non video causam, cur ita sit, hoc quidem tempore. Qui enim amisso Cosinio denique certiozem me sui consilii fecit, is queretur Brundisium

1 Die tuo] Die quartana. Ep. 8. lib. VII. & 4. lib. IX. *Manutius.*

2 ἡνὲ τῆς δουλῆς] Sub ipsam accessionem scribis.

3 Cederem] Satis constat, Italia, subaudi. Nam id, quod sequitur, *ita si & Cnaeus*, valet, ea tamen conditione, si & Cnaeus. *Manutius.*

4 Confcendisset] Scilicet navem. Sic simpliciter hac utebantur voce. Cicero in lib. XI. *Quantomorem confcende nobiscum, & quidem ad puppin: una navis est iam honorum*

omnium, Id. ad Q. Fr. *Tu velim quam primam confcendas, ad meque venias.* Sic & alibi. *Grævius.*

5 Adeste] In senatu. Epist. 5. lib. IX. *Manutius.*

6 Contra] Detrahentes disputem? *Idem.*

7 Scelus] Si approbo, quae dicuntur in Pompejum. *Supplicium*: si contra eos, qui in senatu detrahant, disputem. *Idem.*

8 Olim] Clodianis temporibus, cum in locum Cosonii mortui est invitatus. Ep. 10. lib. II. *Idem.*

me non venisse, cum inter me & Brundisium Caesari esset? deinde, etiam scit suam esse in ea causa querelam ἑπαρτησας; me putat de municipiorum imbecillitate, de delictibus, de pace, de urbe, de pecunia, de Piceno occupando plus vidisse, quam se. Sin cum potuero, non venero, tum erit inimicus: quod ego non eo vereor, ne mihi noceat: (quid enim faciet?

10 Τίς δ' ἐστὶ δουλῆς, τῆς δουλῆς ἀπορίας ἐστὶ;) sed quia ingrati animi crimen horreo. Confido igitur adventum nostrum illi, quoquo tempore fuerit, ut scribis, ἀσμένσον fore. Nam quod ais, si hic temperantius egerit, consideratius consilium te daturum; qui hic potest se gerere non perdit? vita, mores, ante facta, ratio suscepti negotii, socii, vires bonorum, aut etiam constantia. Vix dum epistolam tuam legeram, cum ad me currens ad illum Postumus Curtius venit, nihil nisi classes loquens & exercitus: eripiebat Hispanias: tenebat Asiam, Siciliam, Africam, Sardiniam: confestim in Graciam persequabatur. Eundem igitur est, nec tam ut belli, quam ut fugae focii simus. Nec enim ferre potero sermones istorum quicumque sunt. Non sunt enim certe, ut appellantur, boni. Sed tamen id ipsum scire cupio, quid loquantur; idque ut exquiras, meque certiozem facias, te vehementer rogo. Nos adhuc, quid Brundisii actum esset, plane nesciebamus. Cum sciemus, tum ex re, & ex tempore consilium capiemus; sed utemur tuo.

9 Ἀναρτησας] Impediam, & reprehendens licentia coarctem.

10 Τίς δ' ἐστὶ δουλῆς] Quis est servus, de morte servus qui sit? Eutypidis senarius, auctore Plutarcho in Commentario de audientia *Petris.* Ad hujus versus sententiam existimo alluisse Didonem. IV. *Eneid. Quem timui mortura? Victor.*

11 Ἀσμένσον] Jucundissimum.

12 Constantia] In sententia dicendis, & Caesari, si quid republicae noxiam esset facturus, se opponendi. *Grævius.*

CICERO ATTICO SAL.

III. DOMITII filius transit Formias VIII Id. currens ad matrem Neapolim, mihique nuntiari jussit, patrem ad urbem esse; cum de eo curiose quaesisset servus noster

ster Dionysius . Nos autem audieramus eum profectum , sive ad Pompejum ; sive in Hispaniam . Id ejusmodi sit , scire sane velim . Nam ad id , quod delibero , pertinet , si ille certe nusquam discessit ; intelligere Cnæum , non esse faciles nobis ex Italia exitus , cum ea tota armis , præsiidiisque teneatur , hieme præsertim . Nam , si commodius anni tempus esset , vel infero mari liceret uti . Nunc nihil potest , nisi spero , transmitti ; quo iter interclusum est . Quæres igitur & de Domitio , & de Lentulo . A Brundisio nulla adhuc fama venerat : & erat hic dies VII Id. quo die suspicabamur , aut pridie Brundisium venisse Cæsarem : nam Kal. ¹ Arpis manserat . Sed si Postumum audire velles , persecutus erat Cnæum . ² Transisse enim jam putabat , conjectura tempestatum ac diurnum . Ego nautas ³ eum non putabam habiturum : ille confidebat , & eo magis , quod audita navicularii hominis liberalitas esset . Sed tota res Brundisina jam quo modo habeat se , diutius nescire non possum .

¹ Arpis manserat] Hoc est , pernôtavet . Vide Cluv. Ital. antiq. lib. IV. c. 12. *Gravias* .
² Transisse] Pompejum . *Corrad.*
³ Eum] Cæsarem : ut persequi posset .
 Hodie riuæ tantum superfluit , retinentes *Mannius* .

CICERO ATTICO SAL.

IV. EGO etsi tam diu requiesco , quam diu aut ad te argumento epistolarum , & tibi idem accidere certo scio . Quæ enim soluto animo familiariter scribi solent , temporibus his excluduntur . Quæ autem sunt horum temporum , ea jam contrivimus . Sed tamen , ne me totum ægritudini dedam , sumpsi mihi quasdam tanquam *δέσεις* , quæ & politicæ sunt , & temporum horum ; ut & abducam animum ab querelis , & in eo ipso , de quo agitur , exercear . Ex sunt hujusmodi .
¹ *Εἰ μενετεῖον ἐν τῇ πατρὶδι τυραννιμένῃ .* Tyranniménes δ' αὐτῆς ,

¹ An manendum in patria tyrannide oppressa : ea vero tyrannide oppressa , an quovis modo tyrannidis evertio melianda est , etiamsi civitas propter id de summa rerum periculum subitura sit .

εἰ πάντῃ τρόπῳ τυραννίδῃ καταλύσι πραγμάτων , καὶ μέλλῃ λελῆσθαι τὸ πρὸς τῶν ὄλων ἢ πόλεως κινδυνώσκειν .
² *Εἰ ἀλαβητόν τὸν καταλύοντα , μὴ αὐτὸς ἀρήται .*
³ *Εἰ κραιπτόν ἀρήγειν τῇ πατρίδι τυραννιμένῃ κρηρὰ καὶ λόγῳ μέλλοι , ἢ πόλεμῳ .*
⁴ *Εἰ πολιτικὸν τὸ ἡσυχάζειν , ἀναχαρήσαντί ποι , τῆς πατρὶδος τυραννιμένῃς .*
⁵ *Εἰ διὰ πάντος ἴσον κινδύνῳ τῆς ἐλευθερίας πέει .*
⁶ *Εἰ πόλεμον ἐπιπτόν τῇ χάρι , καὶ πολιορκητόν πῶτῳ τυραννιμένῳ .*
⁷ *Εἰ τῷ δουμιζόντι τὴν διὰ πολέμου καταλύσι τῆς τυραννίδος , συναπογραπτόν ὄμας τοῖς ἀρίστοις .*
⁸ *Εἰ τοῖς ἀεργέταις , καὶ φίλοις συγκινδυνεύοντι ἐν τοῖς πολιτικοῖς , καὶ μὴ δοκῶσι δὲ βεβαλῆσθαι περὶ τῶν ὄλων .*
⁹ *Εἰ ὁ μέγιστος τῆς πατρὶδος ἀεργησίας , δι' αὐτὸ πρὸς ἀνήκεσα παθῶν , καὶ φθορῶν , κινδυνώσκειν ἀν' ἐθελοντῆς ὑπὲρ τῆς πατρὶδος .*
¹⁰ *Εἰ ἐστέον αὐτῷ ἐμῶν ποτε , καὶ τῶν οἰκιστῶν ποιεῖσθαι πρόνοιαν ἀρεμῆν τὰς πρὸς τὸς ἰσχύοντας διαπολιτείας .*
 In his ego me consultationibus exercens , & disserens in utramque partem tum Græce , tum Latine , & abduco parumper animum a molestiis , & ¹⁰ τὸ πρὸς τι delibero . Sed vereor ne tibi ¹¹ ἀκμαῖος sim : si enim recte ambulaveris is , qui hanc epistolam tulit , in ipsum ¹² tuum diem incidit .

² An cavendum sit , ne qui tyrannidem evertit , ipse evahatur .
³ An tentandum sit opem ferre patriæ tyrannide oppressæ verbis & rei opportunitate potius quam bello .
⁴ Utrum civis boni sit , secedentem aliquo , quiescere oppressa a tyranno patria , an quodcumque subeundum discrimen pro libertate .
⁵ An bellum inferendum regioni , eaque sit obsidenda , si a tyranno opprimatur .
⁶ An etiam is , qui non probet , ut bello tyrannus evertatur , tamen nomen suum prosteri cum fortissimis viris debeat .
⁷ An cum bene meritis & amicis una fa-
 beunda sint pericula in rebus , quæ pertinent ad rempublicam , etiamsi illi minus recte de summa rerum consultasse videantur .
⁸ Utrum de patriâ bene meritis , ob eamque causam gravissima quæque passus & invidia oppressus ultro pro patriâ discrimen subire debeat .
⁹ An permittendum ei , ut sui ipsius interdem & carissimarum personarum rationem habeat , dimissis adversus potentes concertationibus republicæ .
¹⁰ An etiam is , qui non probet , ut bellum tyrannus evertatur , tamen nomen suum prosteri cum fortissimis viris debeat .
¹¹ *Ἀκμαῖος*] Intempesivus .
¹² *Tuum diem*] Quartanæ .

CICERO ATTICO SAL.

V. NATALI die tuo scripsisti epistolam ad me plenam consilii , summæque cum benevolentia , tum etiam
 Tom. VIII. Z z pru-

parentiæ: eam mihi Philotimus postredie quam a te acceperat, reddidit. Sunt ista quidem quæ disputas difficillima; inter ad superum, navigatio infero, discessus Arpinum, ne hunc fugisse; mansio Formis, ne obtulisse nos gratulationi videamur: sed miserius nihil, quam ea videre, quæ tamen jam, jam, inquam, videnda erunt. Fuit apud me Postumus: scripsi ad te quam gravis. Venit ad me etiam Q. Fufius, quo vultu! quo spiritu! properans Brundisium, scelus acculans Pompeji, levitatem & stultitiam Senatus. Hæc qui in mea villa non feram, Curtium in curia potero ferre? Age, finge me quamvis ⁴ *ἀσχετόν* hæc ferentem: quid illa, ⁵ *Die, M. Tulli*, quem habebunt exitum? Et omitto causam Republicæ, quam ego amissam puto cum vulneribus suis, tum medicamentis iis, quæ parantur. De Pompejo quid agam? cui plane (quid enim hoc negem?) succentui. ⁶ Semper enim causæ eventorum magis movent, quam ipsa eventa. Hæc igitur mala, (quibus majora esse quæ possunt?) considerans, vel potius judicans ejus opera accidisse & culpa, inimicior eram huic, quam ipsi Cæsari. Ut majores nostri funestiorum diem esse voluerunt Alienis pugna, quam urbis captæ; quod hoc malum ex illo; itaque alter religiosus etiam nunc dies, alter in vulgus ignotus: sic ego, decem annorum peccata recordans, in quibus inerat ille etiam annus, qui nos, hoc non defendente, ne dicam gravius, affixerat; præsentisque temporis cognoscens temeritatem, ignaviam, negligentiam, succentebam. Sed ea jam mihi exciderunt. Benefi-

¹ *Gratulationi*] Cæsaris ob victoriam Brundisiam. *Corrad.*

² *Quam gravis*] Aut, *Gravis*, molestus mihi, qui de Cæsare iactaret ea quæ minime vellem; aut, *Gravis*, qui nimium magna loqueretur, classes, exercitus, provincias. *Manut.*

³ *Curtium*] M. Curtium intelligit, de quo sic idem scribit epistola sequenti, *quocumque patris certe quam ut Curtium videret, quem ego parvulus aspiciere non possim.* De hoc Curtio epist. 47. lib. XII. & ep. 9. lib. XIV. *Rafius.*

⁴ *Ἀσχετόν*] Bono stomacho.

⁵ *Die, M. Tulli*] Cum sententiam rogabor in senatu non tam de Republica quam de ipso Pompejo, quid dicam? quomodo me explicabo? Ep. 7. lib. VII. *Man.*

⁶ *Semper enim causæ eventorum magis movent, quam ipsa eventa*] Forte: *Semper enim me causæ eventorum magis movent, quam ipsa eventa.* Nam in genere minus vera sententia est. *Cassand.* Significat, Pompeji culpa in eam calamitatem incidisse Republicam; qui per decem annos Cæsaris potentiam auverat: ut sit inimicus Cæsari ob eventum, sed inimicior Pompejo ob causas eventorum. *Manut.*

nescia ejusdem cogito; cogito etiam dignitatem. Intellego serius equidem quam vellem, propter epistolas sermonesque Balbi; sed video plane nihil aliud agi; nihil actum ab initio, quam ut hunc occideret. Ego igitur, si quis apud Homerum, cum ei & mater & dea dixisset,

⁹ *Αὐτίκα γὰρ τοι ἐπέειπε μεθ' Ἐκτορα πότμος ἔτοιμος:* matri ipse respondit,

¹⁰ *Αὐτίκα πρὸς αὐτὴν, ἔπειτα δὲ ἐμμενον ἑταίρον*

¹¹ *Κλειρομένο ἐπωμῶνα:* quid si non *ἑταίρον* solum, sed etiam *εὐεργέτην*? adde, tali viro, talem causam agenti: & ego vero hæc officia mercanda vita puto. Optimatibus vero tuis nihil confido, nihil jam ne infervio quidem. Video ut se huic dent, ut daturi sint. Quidquam tu illa putas fuisse de valetudine decreta municipiorum præ his de victoria gratulationibus? Timent, inquires. At ipsi tum se timuisse dicunt. Sed videamus quid actum sit Brundisii. Ex eo fortasse mea consilia nascuntur, aliaque literæ.

⁷ *Balbi*] Cui fidem habui, affirmanti Cæsarem optimo esse animo erga Pompejum, & concordiam cupere. Ep. 9. & 15. lib. VIII. *Idem.*

⁸ *Hunc occideret*] Pompejum Cæsari. Ep. 21. lib. VII. *Corrad.*

⁹ *Αὐτίκα*] *Statim enim tibi deinde post Hæctorem mors parata.* *Iliad.* 2. 98.

¹⁰ *Αὐτίκα πρὸς αὐτὴν*] *Utinam statim mo-*

riar, quando quidem fatali, cum interfeceretur, non erant opera latuæ. *Ibid.*

¹¹ *Mercanda vita*] *Id est, ut hæc officia consent, vel ut his officiis ne desim, animam impendendam puto.* *Virgil. Hoc libæcus velit, & magno mercantur. Atrida.* J. F. *Gronov.*

¹² *Tum se timuisse*] *Cum decreta de Pompeji valetudine faciebant.* *Corrad.*

CICERO ATTICO SAL.

VI. **N**OS adhuc Brundisio nihil. Roma scripsit Balbus, putare jam Lentulum Gof. transmisisse, nec eum a minore Balbo conventum; quod is hoc jam Canusii audisset: inde ad se eum scripsisse, cohortesque sex, quæ Alba fuissent, ad Curium via Minucia transisse: id Cæsarem ad se scripsisse, & brevi tempore eum ad urbem futurum. Ergo

Z. z. 2. utar

¹ *Nihil*] *Supple, accepimus.*

² *Balbo*] *Cæsaris nomine rogatur, ut in Italia maneret.* *Vide ep. 9. lib. VIII. Manutius.*

³ *Quod is*] *Quod Balbus minor Canusii audisset Lentulum consulenti transmisisse: qui ad Balbum patrem Canusio id scripsit.* *I. Idem.*

utar tuo consilio; neque me Arpinum hoc tempore abdam: et si Ciceroni meo togam puram cum dare Arpini vellem, hanc eram ipsam exultationem relicurus ad Cæsarem: sed fortasse in eo ipso offendetur, cur non Romæ potius. Sed tamen si est conveniendus, hic potissimum. Tum reliqua videbimus, id est, & quo, & qua, & quando. Domitius, ut audio, ⁴ in Cosano, & quidem, ut ajunt, paratus ad navigandum: si in Hispaniam, non probo: si ad Cnæum, laudo: quovis potius certe, quam ut Curtium videat; quem ⁵ ego patronus aspicere non possum. Quid alios? Sed, opinor, quiescamus; ne nostram culpam coarguamus, qui, dum urbem, id est patriam, amamus, dumque rem conventuram putamus, ita nos gessimus, ut plane interclusi captique simus. Scripta jam epistola, Capua literæ sunt allatæ hoc exemplo. Pompejus mare transit cum omnibus militibus, quos secum habuit. Hic numerus est hominum millia xxx. Et ⁶ Consules duo, & Tribuni plebis, & Senatores, qui fuerunt cum eo, omnes cum uxoribus & liberis. Conscendisse dicitur a. d. iv. Nonas Mart. Ex ea die fuerunt ⁷ Septemtriones venti. Naves, quibus usus non est, omnes aut præcidisse, aut incendisse dicunt. De hac re literæ L. Merello Tribuno plebis Capuam allatæ sunt ab Clodia socra, quæ ipsa transit. Ante sollicitus eram & angebar, sicut res scilicet ipsa coegebat, cum consilio explicare nihil possem: nunc autem, postquam Pompejus & Consules ex Italia exierunt, non angor, sed ardeo dolore: ⁸ Ἰδέ μοι ἦτορ

Ἐμπεδορ, ἀλλ' ἀλαδύκτημεν.

Non sum, inquam, mihi crede, mentis compos; tantum mihi dedecoris admisisse videor. Me non primum cum Pompejo,

⁴ In Cosano] Agro vel littore, in quo naves Domitius paraverat, ut refert Cæsar lib. I. Cosa urbs Etruriae: cui erant objectæ Igilium & Dianium insulae, quarum meminit Plinius lib. III. cap. 6. Virgil. Æneid. X.

⁵ Ego patronus] Qui Tribunatum ei a Cæsare petiit. Ep. 13. lib. II. Corrad.

⁶ Consules duo, & tribuni plebis] Duo, fortasse glossema fuit antecedentis verbi. Aut

legendum, ut homo eruditus existimat, Et duo Tribuni plebis. Manut. Sed movendam esse tantum distinctionem alii existimant, ut paulisper quiescas post Consules, ac deinde, duo & Tribuni continetur.

⁷ Septemtriones venti] Plin. lib. II. cap. 47. qui contrarii sunt navigantibus Brundisio in Græciam. Corrad.

⁸ Ἰδέ μοι] Neque mihi pectus firmum, sed consertato sum animo. Iliad. K. 93.

pejo, qualicumque consilio uso, deinde cum bonis esse, quamvis causa temere instituta? præsertim cum ii ipsi, quorum ego causa timidus me fortunæ committebam, uxor, filia, Cicerones pueri, me illud sequi mallent? hoc turpe, & me indignum putarent? Nam Quintus quidem frater, quidquid mihi placeret, id rectum se putare ajebat, id animo æquissimo sequebatur. Tuas nunc epistolas a primo lego. Hæc me paulum recreant. Primæ monent & rogant, ne me projiciam; proximæ te gaudere ostendunt, me remansisse. Eas cum lego, minus mihi turpis videor, sed tam diu dum lego: deinde emergit rursus dolor, & ¹⁰ ἀσχετὸν φωνάζει. Quamobrem obsecro te, mi Tite, eripe mihi hunc dolorem, aut minue saltem, aut consolatione, aut consilio, aut quacunque re potes. Quid tu autem possis? aut quid homo quisquam? vix jam Deus. Equidem illud molior, quod tu mones, sperasque feri posse, ut mihi Cæsar concedat ut absum, cum aliquid in Senatu contra Cnæum agatur. Sed timeo ne non impetrem. Venit ab eo Furnius: (¹¹ ut quidem scias, quos sequamur) Q. Titinii filium cum Cæsare esse nuntiat: ¹² sed illum majores mihi gratias agere, quam vellem. Quid autem me roget, (paucis ille quidem verbis, sed ¹⁴ ἐν δυνάμει) cognosce ex ipsius epistola. Me miserum, quod tu non valuisti. Una fuisset: consilium certe non defuisset, ¹⁵ Σὺν τε δὲ ἐρχομένης. Sed acta ne agamus: reliqua paremus. Me adhuc hæc duo sefellerunt, initio spes compositionis, qua facta volebam uti ¹⁶ populari vita, & sollicitudine senectutem nostram liberari: deinde bellum crudele, & exitiosum suscipi

⁹ A primo] A primo tempore, ab initio. Sic epistola 17. libri VIII. Sed hoc a primo cogitavit, omnia maria movere. Bosius. Pro a primo vulgo dicitur per elliptin primo. Vide Gronov. ad Senec. de Vit. Beat.

¹⁰ & Gasp. Sciopp. in Paradoxis literariis ep. 1. Græv.

¹¹ Ἀσχετὸν φωνάζει.] Turpitudinis imago.

¹² Ut quidem scias] Ut intelligas, quo loco sint Pompeii res: cum etiam Q. Titinii filius, amici nostri, qui bonum se civem esse præ se fert, cum Cæsare sit. Ep. 21. lib. V. & 24. lib. IX. Man.

¹³ Sed illum] Quia, præter propositum,

interposuerat de Titinii filio, omisit reprehendit hac particula. Sed, ad concludendum apta, & usitata. illum, autem, Cæsarem. Idem.

¹⁴ Grævius] Quod mare non transierim. Quam vellem: ponitur enim. Idem.

¹⁵ Ἐν δυνάμει] Cum vi, & efficacia.

¹⁶ Σὺν τε δὲ ἐρχομένης] Urnaque nostram, quæ apertum factu, cogitamus. Iliad. K. 224. Refertur idem Fain. IX. 7.

¹⁷ Populari vite] Popularis vita Cicero ni est, qua populus utitur sine honoribus & dignitatibus vivens in otio. Græv.

a Pompejo ¹⁷ intelligebam. Melioris mediusfidius civis, & viri putabam, quovis supplicio affici, quam illi crudelitati non solum præesse, verum etiam interesse. Videtur vel mori fatius fuisse, quam esse cum iis. Ad hæc igitur cogita, mi Attice, vel potius excogita. Quemvis eventum fortius feram, quam hunc dolorem.

¹⁷ *Intelligebam*] Arbitror legendum, non *intelligebam*. Quod & aliis (nempe Corrado) videtur. Lambin.

CÆSAR IMP. S. D. CICERONI IMP.

CUM Furnium nostrum tantum vidissem; neque loqui, neque audire meo commodo potuissem; properarem, atque essem in itinere, præmissis jam legionibus; præterire tamen non potui, quin & scriberem ad te, & illum mitterem, gratiasque agerem: & si hoc & feci sæpe, & sæpius mihi facturus videor; ita de me mereris. In primis a te peto, quoniam confido me celeriter ad urbem venturum, ut te ibi videam; ut tuo consilio, gratia, dignitate, ope omnium rerum uti possim. Ad propositum revertar: festinationi meæ, brevitatique literarum ignosces. Reliqua ex Furnio cognosces.

CICERO ATTICO SAL.

VII. SCRIPSERAM ad te epistolam, quam darem iv Id. sed eo die is, cui dare volueram, non est profectus. Venit autem eo ipso die ille ¹ celeripes, quem Salvius dixerat: attulit uberrimas tuas literas, quæ mihi quiddam quasi animulæ restillarunt. Recreatum enim me non quo dicere: sed plane ² τὸ σπέρχον effecisti. Ego enim non jam id ago, mihi crede, ut prosperos exitus consequar: sic enim video, nec duobus his vivis, nec, hoc uno, nos unquam Republicanos habituros. Ita neque de otio nostro spero jam,

¹ *Celeripes*] Quidam tabellarius. *Celeripes* est, ut *loripes*, *isidipes*, &c. Græc.

² τὸ σπέρχον] Argumentum firmissimum ad meam mansuetudinem defendendam. Sic alii ex-

planant, ex Quintiliano, cap. ultimo lib. III. sed potius videtur sic explanandum: Effecisti quod proximum erat, cum non potes recreare. Manutius.

nec ullam acerbiteratem recuso. Unum illud extrimescebam, ne quid turpiter facerem, vel, dicam, jam effecissem. Sic ergo habeto, salutare te mihi literas misisse: neque solum has longiores, quibus nihil potest esse explicatius, nihil perfectius; sed etiam illas breviores, in quibus hoc mihi jucundissimum fuit, consilium factumque nostrum ³ a Sexto probari: pergratumque mihi tu fecisti, a quo diligi me, &, quid rectum sit, intelligi scio. Longior vero tua epistola non me solum, sed meos omnes ægritudine levavit. Itaque utar tuo consilio, & ero in Formiano; ne aut ad urbem ⁴ ἀπαύτησις mea animadvertatur; aut si nec hic, nec illic eum videro, devitatum te a me putet. Quod autem suades ut ab eo peram, ut mihi concedat, ⁵ ut idem tribuam Pompejo, quod ipsi tribuerim: id me jam pridem agere intelliges ex literis Balbi & Oppii: quarum exempla tibi misi: misi etiam Cæsaris ad eos sana mente scriptas, ⁶ quo modo in tanta insaniam. Sin mihi Cæsar hoc non concedat; video tibi placere illud, me ⁷ πολίτευμα de pace suscipere: in quo non extrimesco periculum. Dum enim tot impendant, cur non honestissimo depacifici velim? Sed vereor ne Pompejo quid oneris imponam;

⁸ Μὴ μοι γοργεῖλω κεφαλῆν δεινοῖο πελάγεσσι intorqueat. Mirandum enim in modum Cnæus noster Syllani regni similitudinem concupivit: ⁹ Εἰδὸς σοι λέγω. Nihil ille unquam minus obscure tulit. Cum hocne igitur, inquires, esse vis? Beneficium sequor, mihi crede, non causam, ut in Milone, ut in Sed hæc hæctenus. Causa igitur non bona est? immo optima: sed agatur (memento) foedissime. Primum consilium est suffocare urbem & Italiam fame; deinde agros vastare, urere, pecuniis locupletum non abstinere.

Sed

³ *A Sexto*] Sext. Peduceo.

⁴ ἀπαύτησις] Obviam itio.

⁵ *Ut idem*] Ne Pompejum ulla re laedam, neque adsum, cum in senatu contra illum ageretur. Manutius.

⁶ *Quo modo in tanta insaniam*] Sana mente scriptas, quo modo in tanta insaniam scribi potuit. Ut non profus sana mente scriptas affirmet: sed præ insaniam illius, sana

mente. Malaspina.

⁷ Πολίτευμα] Curam publicam.

⁸ Μὴ μοι γοργεῖλω] Ne mihi Gorgoneum caput horrandi & gravis monstrum. Odyss. A. 633. Inerat enim Pompejo honor estimia Frontis, auctore Plin. lib. VII. cap. 12. quamvis esse aspectu populari gratie accommodato. Plin. Corrad.

⁹ Εἰδὸς σοι λέγω] Sciens tibi dico.

Sed cum eadem metuum ab hac parte; si illinc beneficium non sit, rectius putem quidvis domi perpeti. Sed ita meruisse illum de me puto, ut ¹⁰ *ἀχαιστίας* crimen subire non audeam. Quanquam a te ejus quoque rei justa defensio est explicata. De triumpho tibi assentior: quem quidem totum facile & libenter abjecero. Egregie probro fore ut, dum agamus, ¹¹ *ὁ πλοῦς ἀπῆλθε* obrepat: si modo, inquis, satis ille erit firmus. Est firmior etiam, quam putabamus. De isto licet bene speres. Promitto tibi, si valebit, regulam illum in Italia nullam relicturum. Tene igitur socio? Contra mehercule meum iudicium, & contra omnium antiquorum auctoritatem: nec tam ut illa adjuvem, quam ut hæc ne videam, cupio discedere. Noli enim putare tolerabiles horum insanias, nec uniusmodi fore. Esti quid te horum fugit? legibus, judiciis, Senatu sublato, libidines, audacias, sumptus, egestates tot egentissimorum hominum, nec privatas posse res, nec Rempubicam sustinere. Abeamus igitur inde qualibet navigatione: estis id quidem, ut tibi videbitur: sed certe abeamus. Sciemus enim, id quod expectas, quid Brundisii actum sit. Bonis viris quod ais probari, quæ adhuc fecerimus, sciri que ab iis nos non profectos, valde gaudeo; si est nunc ulla gaudendi locus. De Lentulo investigabo diligentius: id mandavi Philotimo, homini forti, ac ¹² nimium optimati. Extremum est, ut tibi argumentum ad scribendum forrasse jam desit. Nec enim alia de re nunc ulla scribi potest; & de hac quid jam amplius inveniri potest? Sed quoniam & ingenium suppeditat, (dico mehercule, ut sentio) & amor, quo & meum ingenium incitatur; perge, ut facis, & scribe quantum potes. In Epirum quod me non invitas, comitem non molestum, subirafor: sed vale. Nam, ut tibi ¹³ ambulandum, ungendum, sic mihi dormiendum. Etenim literarum mihi somnum attulerunt.

¹⁰ *Ἀχαιστίας*] Ingrati animi. Nec sine ironia dictum de liberto. *Man.*
¹¹ *ὁ πλοῦς ἀπῆλθε*] Navigatio tempestiva. ¹³ *Ambulandum, ungendum*] Quæ laborantibus quartana præcipiuntur a medicis.
¹² *Nimium optimati*] Pompeji partium studio, & sæpe pro Pompejo mentienti. *Idem.*

BAL-

BALBUS, ET OPPIUS, S. D. M. CICERONI.

NEDUM hominum humilium, ut nos fumus, sed etiam amplissimorum virorum consilia ex eventu, non ex voluntate, a plerisque probari solent. Tamen freti tua humanitate, quod verissimum nobis videbitur, de eo, quod ad nos scripsisti, tibi consilium dabimus: quod si non fuerit prudens, at certe ab optima fide & optimo animo profiscetur. Nos nisi id, quod nostro iudicio Cæsarem facere oportere existimamus, ut, simul Romam venerit, agat de reconciliatione gratiæ suæ & Pompeji, id eum facturum ex ipso cognovissimus, te hortari desineremus, ut velles iis rebus interesse, quo facilius, & majore cum dignitate per te, qui utriusque est conjunctus, res tota conseret: aut, si ex contrario putaremus Cæsarem id non facturum, & eum velle cum Pompejo bellum gerere, sciremus; nunquam tibi suaderemus; contra hominem optime de te meritum arma ferres; sicuti te semper oravimus, ne contra Cæsarem pugnares. Sed cum etiamnum, quid facturus Cæsar sit, magis opinari, quam scire possimus: non possumus nisi hoc; non videri eam tuam esse dignitatem, neque fidem omnibus cognitam, ut contra alterutrum, cum utriusque sis maxime necessarius, arma feras: & hoc non dubitamus quin Cæsar pro sua humanitate maxime sit probaturus. Nos tamen (si tibi videbitur) ad Cæsarem scribemus, ut nos hac re certiores faciat quid acturus sit: a quo si erit nobis rescriptum, statim, quæ sentiemus, ad te scribemus: & tibi fidem faciemus nos ea suadere, quæ nobis videntur tuæ dignitati, non Cæsaris rationi esse utilissima: & hoc Cæsarem pro sua indulgentia in suos probaturum putamus.

BALBUS CICERONI IMP. S.

SI vales, bene est. Postea quam literas communes cum Oppio ad te dedi, ab Cæsare epistolam accepi, cujus exemplum

Tom. VIII.

A a a

plum

plum tibi misi; ¹ ex quibus perspiciere poteris, quam cupiat concordiam, & Pompejum reconciliare, & quam remotus sit ab omni crudelitate: quod eum sentire, ut debeo, valde gaudeo. De te & tua fide, & pietate idem mehercule, mi Cicero, sentio, quod tu; non posse tuam famam & officium sustinere, ut contra eum arma feras, a quo tantum beneficium te accepisse prædices. Cæsarem hoc idem probaturum, exploratum pro singulari ejus humanitate habeo: eique cumulatissime satisfacturum te certo scio, cum nullam partem belli contra eum suscipias, neque socius ejus adversariis fueris. Atque hoc non solum in te, tali & tanto viro, satis habebit, sed etiam mihi ipse sua concessit voluntate, ne in iis castris essem, quæ contra Lentulum, aut Pompejum futura essent; quorum beneficia maxima haberem: sibi que satis esse dixit, si rogatus urbana officia sibi præstitissem; quæ etiam illi, id si vellem, præstare possem. Itaque nunc Romæ omnia negotia Lentuli procuro, sustineo; meumque officium, fidem, pietatem his præsto. Sed mehercule rursus jam abjectam compositionis spem non desperatissimam esse puto; quoniam Cæsar est ea mente, qua optare debemus. Hac re mihi placet, si tibi videtur, te ad eum scribere, & ab eo præsidium petere, ut petisti a Pompejo, me quidem approbante, temporibus ² Milonianis. Præstabo (si Cæsarem bene novi) eum prius tuæ dignitatis, quam suæ utilitatis rationem habiturum. Hæc quam prudenter tibi scribam, nescio: sed illud certe scio, me ab singulari amore ac benevolentia, quæcumque scribo, tibi scribere: quod te, ita incolumi Cæsare moriar, tanti facio, ut paucos æque ac te caros habeam. De hac re cum aliquid constitueris, velim mihi scribas. Nam non mediocriter laboro, ut utrique, ut vis, tuam benevolentiam præstare possis: quam mehercule te præstatum confido. Fac ut valeas.

CÆ-

¹ Ex quibus] *Scholarum*. Nam, ex quibus, refertur ad epistolam. Credo, cum & litteras, & epistolam Balbus nominasset: eandem diversorum nominum significatione deceptum, illud, Ex quibus, ut de litteris, non ut de epistola, prouidisse. *Man.*

² Milonianis] Cum reum Milonem in iudicio defendit. *Idem*. Id pene significant ipsius orationis pro Milone verba illa: *anno, centuriones, cohortes, præsidium demerant*. Corr.

CÆSAR OPPIO, CORNELIO S.

GAUDEO mehercule vos significare literis, quam valde probetis ea, quæ apud Corfinium sunt gesta. Consilio vestro utar libenter, & hoc libentius, quod mea sponte facere constitueram, ut quam lenissimum me præberem; & Pompejum darem operam ut reconciliarem. Tentemus hoc modo, si possumus omnium voluntates recuperare, & diuturna victoria uti: quoniam reliqui crudelitate odium effugere non potuerunt, neque victoriam diutius tenere, præter unum L. Syllam, quem imitaturus non sum. Hæc nova sit ratio vincendi; ut misericordia & liberalitate nos muniamus. Id quemadmodum fieri possit, non nulla mi in mentem veniunt, & multa reperiri possunt. De his rebus rogo vos ut cogitationem suscipiatis. Cn. Magium, Pompeji præfectum, deprehendi. Scilicet meo instituto usus sum, & eum statim missum feci. Jam duo præfecti fabrum Pompeji in meam potestatem venerunt, & a me missi sunt. Si volent grati esse, debent Pompejum hortari, ut malit mihi esse amicus, quam his, qui & illi, & mihi semper fuerunt inimicissimi: quorum artificiosis effectum est, ut Respublica in hunc statum perveniret.

CICERO ATTICO SAL.

VIII. CÆNANTIBUS 11 Idus nobis, ac noctu quidem, Statius a te epistolam brevem attulit. De Lucio Torquato quod modo quæris, non modo Lucius, sed etiam Aulus ¹ profectus est, ² alter multos dies. De Reatinorum ³ corona quod scribis, moleste fero. In agro Sabino semen-tem fieri proscriptionis, senatores multos esse Romæ, nos

A a a 2

quo-

¹ Profectus] Ad Pompejum. *Man.*

² Alter] Torquatorum alter, nempe Lucius, multos jam dies profectus. *Bosius.*

³ Corona] Dolet Sabinos in circulis ac

coronis jacere sermones de proscriptione, quam forsitan non cogit Cæsar, cum adhuc clementiam in victos ostenderit. *Manus.*

quoque audieramus . Ecquid potes dicere cur ⁴ exierint ? in his locis opinio est , conjectura magis , quam nuntio , aut literis , Cæsarem Formiis a. d. xi Kal. Apr. fore . Hic ego vellem habere Homeri illam Minervam simulatam Mentori , ⁵ cui dicerem :

⁶ Μέντορ πῶς τ' ἀρ' ἴω, πῶς τ' ἀρ' προσώπῳ ἔχομαι αἰών ;
Nullam rem unquam difficiliorem cogitavi ; sed cogito tamen ; nec ero ut in malis imparatus . Sed cura ut valeas : puto enim diem tuum heri fuisse .

⁴ Exierint] Obviam Cæsari , Brundisio tori simulatam , Telemachus Ulyssis filius . redeunt . Idem .

⁵ Cui dicerem] Quam rogarem , quo modo redeuntem Brundisio Cæsarem exciperem , & amplexarer : sicuti rogat eam , facie Men-

⁶ Μέντορ] Mentor , quoniam modo adem , quoniam modo amplexabor illum ? Odyss. l. 22.

CICERO ATTICO SAL.

IX. TRES epistolas tuas accepi postridie Idus : erant autem IV, III, pridie Idus datæ . igitur antiquissimæ cuique primum respondebo . Assentio tibi ut in Formiano potissimum commorer ; etiam de supero mari ; ¹ palpaboque , ut antea ad te scripsi , ecquonam modo possim voluntate ejus nullam Reipublicæ partem attingere . Quod laudas , quia oblivisci me scripsi ante facta & delicta nostri amici : ego vero ita facio . Quin ea ipsa , quæ a te commemorantur secus ab eo in me ipsum facta esse , non memini : tanto plus ad me valere beneficii gratiam , quam injuriæ dolorem volo . Faciamus igitur , ut censés , colligamusque nos . ² Σοφιστῶν enim , simul ut rus decurro , atque in decursu ³ Σέως meas commentari non desino . Sed sunt quædam earum perdifficiles ad judicandum . De optimatibus fit sane ita ut vis , sed nostri illud , ⁴ Διονυσίου ἐν Κορίνθῳ . Titinii filius apud Cæsarem est .

Quod

¹ Palpabo] Blandiendo , adulandoque leviter tentabo , & experiar . Bofus .
² Σοφιστῶν] Declamo .
³ Σέως] Quaestiones . Vide ep. 4 .
⁴ Διονυσίου] Superbienti Philippo , Lacedæmonii rescribere suo more breviter : Dionysius Corinthi . Id in proverbium abiit . Quid eo velit Cicero , solus vidit Mongaltus , quem sequor . Alios si audimus , significat vereri se , ne tam sit inglorius , ac ridiculus , quam optimates ii , de quibus scripserat Atticus , Romæ tam vacuus vivere . ut

Quod autem quasi vereri videris , ne mihi tua consilia displiceant ; me vero nihil delectat aliud , nisi consilium & literæ tuæ . Quare fac , ut ostendis , ne destiteris ad me , quidquid tibi in mentem venerit , scribere . Mihi nihil potest esse gratius . Venio ad alteram nunc epistolam . Recte non credis de numero militum . Ipso dimidio plus scripsit ⁵ Clodia . Falsum etiam ⁶ de corruptis navibus . Quod Consules laudas ; ego quoque animum laudo , sed consilium reprehendo . ⁷ Discessit enim illorum , actio de pace sublata est ; quam quidem ego meditabar . Itaque postea Demetrii librum de concordia tibi remisi , & Philotimo dedi . Nec vero dubito , quin exitiosum bellum impendat , ejus initium ducetur a fame . Et me tamen doleo non interesse huic bello ; in quo tanta vis sceleris futura est , ut , cum parentes non alere nefarium sit , nostri principes antiquissimam & sanctissimam parentem patriam fame necandam putent . Atque hoc non opinione timeo , sed intersui sermonibus . Omnis hæc classis Alexandria , Colchis , Tyro , Sidone , Arado , Cypro , Pamphylia , Lycia , Rhodo , Chio , Byzantio , Lesbo , Smyrna , Mileto , Coo , ad intercludendos commeatus Italiæ , & ad occupandas frumentarias provincias comparatur . At quam veniet iratus ! & iis quidem maxime , qui eam maxime salvam volebant , quasi relictus ab iis quos reliquit . Itaque mihi dubitanti , quid me facere par sit , permagnum pondus affert benevolentia erga illum ; qua dempta , perire melius esset in patria , quam patriam servando evertere . ⁸ De Septentrione plane ita est . Metuo , ne ve-

re-

ut scholas habere possent , ut haberat Corinthi Dionysius , Syracensis pulvis , & regia exutus potestate . Atqui hoc Lacedæmonii cum scriberent , non insultabant ludi magistro , olim regi : sed Philippum admonebant , ne secundis rebus insoleceret : esse enim fortunam mutabilem , quæ posset ipsum quoque , uti Dionysium , de gradu dejicere . Hujus ergo loci sententia hæc est : Ais probari optimatibus , qui Romæ sunt , consilium mandendi in Italia meum ; nempe quoniam præpollit nunc Cæsar : at non ignoras mutari fortunam posse : si se reddiderit Pompejo , & hic Republicanam recuperarit , quid me feret ? Vide supra , VIII. 3. infra , X. 8. quibus in locis hæc eadem narrat . Olivetur .
⁵ Clodia] Socrus L. Metelli . Vide ep. 4. hujus libri . Corradus .
⁶ De corruptis navibus] Præcisus , aut incensus . Ibidem . Idem .
⁷ Discessu] Plerique alii , Dispersu .
⁸ De septentrione] Αὐστηριώτικος intelligo . Cic. ep. 6. hujus libri dixerat septentriones fuisse , qui solvere cupientes Italia in Epyrum impeditabant . Atticus erat aliquid jocularis , & dicebat , se valde vereri ne septentriones vastatarii sint Epicuri , intelligens exercitum Pompeji . Casaub. Aliter tamen Mon-

etur ⁹ Epirus. Sed quem tu locum Græciæ non direptum iri putas? Prædicat enim palam, & militibus ostendit, se largitione ipsa superiorem, ¹⁰ quam hunc, fore. Illud me præclare admones, ¹¹ cum illum videro, ne nimis indulgenter, & ut cum gravitate potius loquar. Plane sic faciendum. Arpinum, cum eum convenero, cogito, ne forte aut absim cum veniet, aut cursam huc illuc via deterrima. Bibulum, ut scribis, audio venisse, & rediisse pridie Idus. Philotimum, ut ais epistola tertia, expectabas: at ille Idibus a me profectus est: eo serius ad tuam illam epistolam, cui ego statim rescripseram, reddita sunt meæ literæ. De Domitio ut scribis, ita opinor esse, ut & in Cosano sit, & consilium ejus ignoretur. ¹² Iste omnium turpissimus & fordidissimus, qui Consularia comitia a Prætoribus ait haberi posse, est ille quidem, qui semper in Republica fuit. Itaque nimirum hoc illud est, quod Cæsar scribit in ea epistola, cujus exemplum ad te misi, se velle uti *consilio meo*: age, esto hoc ¹³ commune: *gratia*: ineptum id quidem; sed, puto hoc simulat ad quasdam Senatorum sententias: *dignitate*, fortasse ¹⁴ sententia Consularis. Illud extremum est, *ope omnium rerum*. Id, ego suspicari cœpi tum ex tuis literis, aut hoc ipsum esse, aut non multo fecus: nam permagni ejus interest, rem ad interregnum non venire. Id assequitur, si per Prætores Consules creantur. ¹⁵ Nos autem in libris habemus non modo Consules a Prætoribus, sed ne Prætores quidem creati jus esse, idque factum esse nunquam. Consules, eo non esse jus, quod majus imperium a minore rogari non sit jus: Prætores autem, cum ita rogentur

Mongaltus noster. Hæc enim vult intelligi de Consulibus discessu, qui, etsi repentini non flarent, in navem nihil minus conscendisse tunc dicebantur.

⁹ Epirus] Ubi res habes tuas. Corr.

¹⁰ Quam hunc] Quam Cæsarem. Idem.

¹¹ Cum illum videro] Cæsarem Brundisio revertentem. Vide ep. 7. Idem.

¹² Iste] Consules aberant Lentulus, & Marcellus. Agebatur ergo, quis haberet comitia designandi in proximum annum consularibus. Si extaret Attici epistola nomen haud ignoraremus. Manutius. Iste, M. ut

puto, Lepidus, non ille consularis (ep. 11. lib. VII.) sed Prætor, qui paucis post mensibus Cæsarem absentem Dictatorem dixit. Carr.

¹³ Commune] Quod velit uti consilio meo. Commune cum aliis ita, ut meo, sicut aliorum consilio uti possit: vel commune de omnibus rebus, non solum de comitiis. Idem.

¹⁴ Sententia Consularis] Scilicet, ad acta sua speciosiora reddenda, si mea Consularis viri sententia fuisset probata. Grævius. Sed & Vind. & Bosius ediderunt sententia. Utramvis elige.

¹⁵ Nos autem] Augures. Corrad.

tur ut ¹⁶ collegæ Consulium sint, quorum est majus imperium. Aberit non longe, quin hoc a me decerni velit, neque sit contentus Galba, Scævola, Cassio, Antonio. ¹⁷ Τότῃ μοι χάροι δὲ πῶτα χθῆρ. Sed quanta tempestas impendat, vides. Qui ¹⁸ tranzierint Senatores, scribam ad te, cum certum habebō. De re frumentaria recte intelligis; quæ nullo modo administrari sine vestigialibus potest: nec sine causa & eos, qui circum illum sunt, omnia postulantes, & bellum nefarium times. Trebatium nostrum, etsi, ut scribis, nihil bene sperat, tamen videre sane velim: quem fac hortoris, ut properet: opportune enim ad me ante adventum Cæsaris venerit. De ¹⁹ Lanuvino statim ut audivi Phameam mortuum, optavi, si modo esset futura Respublica, ut id aliquis emeret meorum: neque tamen de te, qui maxime meus, cogitavi. Sciebam enim ²⁰ te quoto anno, & quantum in solo, solere querere: neque solum Romæ, sed etiam Deli tuum digamma videram. Verumtamen ego illud, quanquam est bellum, minoris æstimo, quam æstimabatur Marcellino Consule, cum ego istos hortulos propter domum, Antii quam tum habebam, jucundioris mihi fore putabam, & minore impensa, quam si Tusculanum rescissem. Volui H-S quingentis: ²¹ egi per prædem,

¹⁶ Collegæ consulium] Si enim creantur prætores, ut collegæ consulium sint, creati a prætoribus non possunt. Non enim collegæ consulium dicuntur, creati ab eo, cujus imperium consulari imperio minus est, ideoque a consule creantur. Gellius lib. XIII. cap. 14. Manut.

¹⁷ Τότῃ μοι χάροι δὲ πῶτα χθῆρ] Tunc mihi delibet lata velus. Subaudi, cum a me decerneretur quid tale. Ibid. s. 182.

¹⁸ Tranzierint] Cum Pompejo.

¹⁹ Lanuvino] Fundo, cujus dominus Phameas. Alii, pro Lanuvino, scribunt Lanuvino. Neutrum male.

²⁰ Te quoto anno] Indicat Cicero his verbis summum studium Attici in quaestura faciendo, qui, quod majorem fructum perciperet ex festo pecuniæ, quam ex agrorum proventus, malebat nummos sœnori collocare, quam iis prædia comparare. Eum porro tradit miræ cautum fuisse in nominibus faciendis. Primum enim quaesisse quoto anno

sortem reddituri essent qui sœnori pecunias sumebant, id est, quamdiu essent sœnariibus nummis usuri; tum quantum iidem in solo haberent, hoc est, quo pretio conferrentur eorum prædia, & res soli: ne scilicet si diutius nummos retinerent, quam ut bonorum prædiorum æstimatio factis esse posset omnibus usuris cum sorte perfolendis. Est ergo Digamma, ut recte Turnebus explicat, sœnus, ita dictum, a prima ejus vocis littera, quæ est digamma Æolicum. Sic libro XV. *hænos τῶ δ* notavit. Cæterum Atticus Romæ pecunias sœnori occupare consueverat, utebaturque in ea re opera quorundam argentariorum, quos Cicero obscure in his epistolis Oppios Vellenses appellat. Deli etiam sœnariem pecuniam habebat, ubi celeberrimus fuit mercatus, quemadmodum refert Strabo lib. XIV. *Bosius*.

²¹ Egi per prædem, illi daret] Quid? factis venditori carum non fuit præde, ut rem emptori concederet: nisi ipsæmet prædi quo-

dem, illi daret, Antii cum haberet²² venale: noluit: fed nunc omnia ista jacere puto propter nummorum caritatem. Mihi quidem erit aptissimum, vel nobis potius, si tu emeris. Sed ejus²³ demencias cave contemnas. Valde est venustum. Quamquam mihi ista omnia jam addicta vastitati videntur. Respondi epistolis tribus: sed exspecto alias: nam me adhuc tuæ literæ sustentarunt. Data²⁴ Liberalibus.

quoad soluta res esset, quasi depositum traderet? Id mihi præli cogitandum fuisse, non venditori videtur. Ego cum manscriptis libris, Antoniano, Faerni, Poggii, Massi omnibus, ille malim legere, hoc sensu: Ego hortos a Phamea H-S Q. emere volui: & ut eo libentius descenderet, egi per ipsum prædem, mihi ille ut daret. Noluit. Ita enim dicimus, Egi daret, ut, Egi ut daret. Malasp.

²² Venale] Cum Phamea Lanvinum An-

tii proscriptisset. Manutius.

²³ Demencias] Sumptus immensos factos in pellicando & exornando Lanvino, unde impensus venibat. Bofius.

²⁴ Liberalibus] Hoc est, xv. Kal. Aprilis. Corradus. Ex hac epistola, Pompejum profectum esse, constat. Quomodo igitur dicit Plutarchus, eum profectum esse Liberalibus? Nimirum errare potuit. Homo enim fuit. Nec alibi non erravit. Manutius.

CICERO ATTICO SAL.

X. **N**IHIL habebam, quod scriberem: neque enim novi quidquam audieram, & ad tuas omnes rescripseram pridie. Sed cum me ægritudo non solum somno privaret, verum ne vigilare quidem sine summo dolore pateretur, tecum ut quasi loquerer, in quo uno acquiesco, hoc nescio quid, nullo argumento proposito, scribere institui. Amens mihi fuisse videor a principio, & me una hæc res torquet, quod non omnibus in rebus labentem, vel potius ruentem Pompejum tanquam unus manipularis secutus sim. Vidi hominem xiv. Kal. Febr. plenum formidinis: illo ipso die sensi quid ageret. Nunquam mihi postea placuit; nec unquam aliud in alio peccare desistit. Nihil interim ad me scribere, nihil nisi fugam cogitare. Quid quæris? sicut *ἐν τοῖς ἐρατιοῖς* alienant immundæ, insulsæ, indecoræ: sic me illius fugæ negligentiaque deformitas avertit ab amore. Nihil enim dignum faciebat, quare ejus fugæ comitem me adjungerem. Nunc emergit amor; nunc desiderium ferre non possum: nunc mihi nihil libri, nihil

lite-

¹ *ἐν τοῖς ἐρατιοῖς*] In amatoris.

literæ, nihil doctrina prodest: ita dies & noctes tanquam² a-vis illa³ mare prospecto; evolare cupio. Do, do pœnas temeritatis meæ: etsi quæ fuit illa temeritas? quid feci non consideratissime? Si enim nihil præter fugam quæreretur, fugissem libentissime: sed genus belli crudelissimi & maximi, quod nondum vident homines quale futurum sit, perhorruî. Quæ minæ municipiis? quæ nominatim viris bonis? quæ denique omnibus, qui remansissent? quam crebro illud: *Sylla potuit, ego non potero*? Mihi autem⁵ hæserunt illa: male Tarquinius, qui⁶ Porfenam, qui Octavium Mamiliam contra patriam; impie Coriolanus, qui auxilium petiit a Volscis: recte Themistocles, qui mori maluit; nefarius Hippas, Pisistrati filius, qui in Marathonia pugna cecidit, arma contra patriam ferens. At Sylla, at Marius, at Cinna⁷ recte? immo jure fortasse: sed quid eorum victoria crudelius? quid funestius. Hujus belli genus fugi; & eo magis, quod crudeliora etiam cogitari, & parari videbam. Me, quem nonnulli conservatorem istius urbis, quem parentem esse dixerunt, Getarum, & Armeniorum, & Colchorum copias ad eam adducere? me meis civibus famem, vastitatem inferre Italia? Hunc primum mortalem esse, deinde etiam multis modis posse extingui, cogitabam: urbem autem, & populum nostrum servandum ad immortalitatem, quantum in nobis esset, putabam; & tamen spes quædam me obtentabat fore, ut⁸ aliquid conveniret potius, quam aut⁹ hic tantum sceleris, aut ille

Tom. VIII.

B b b

tan-

² *Avīs illa*] De qua scis a Platone scribi in epistola ad Dionis propinquos, cum se a Dionysii tyranni custodibus observatum, ne hortu regis domui conjuncto egredi posset, extra spectare, tanquam avem e cavea dicit. Manut.

³ *Mare*] Ut ad Pompejum navigem. Id.

⁴ *Quam crebro illud*] Quam sæpe auditis est, cum diceret, Cur ego non potero, quod potuit Sylla, regnare, dominari? Supra, ep. 7. *Mirandum in modum Cneus noster Syllani regni similitudinem concupivit. Nihil ille unquam minus obscure tulit.* Olivetus.

⁵ *Hæserunt*] Alte infixæ in animo.

⁶ *Porfenam*] De Porfena, & Octavio Mamilio Livius, lib. II. Dionysius Halic. lib. V.

⁷ *Recte? immo jure fortasse?* Affirmavit-ne Cicero, aut concesserit, recte Syllam fecisse, Marium, Cinnam, movendis armis civilibus? Equidem non arbitror. Quare post hæc notam interrogationis posui, quæ a cæteris editionibus abest. Id fit recte, quod nulla reprehendi ex parte potest. Quod non sine causa fit, quæ fit probabilis, id jure factum videtur. Causas vero idoneas habuisse illi videbantur duces bellorum civilium, quas rerum Romanarum scriptores suse narantur, Florus breviter exposuit lib. III. cap. 21. Olivet.

⁸ *Aliquid conveniret*] Aliqua ratione res componeretur. Manutius.

⁹ *Hic*] Cæsar. Ille, Pompejus.